

Paraules clau

gestió, instal·lacions esportives, comunitats autònomes, municipis, desenvolupament, pràctica esportiva

La gestió pública i privada dels espais esportius a les comunitats autònomes i els sistemes locals

Jesús Martínez del Castillo

INEF de Madrid

Universitat Politècnica de Madrid

Abstract

Previous researchs propose the correlation between the model and social-economic development degree of a territorial system and the model and social-economic development degree of its corresponding sport social system. The study tries to go on with the testing of this hypothesis and the interrelations with the development and diversification degree of the public and private organizations being the territorial system studied the 17 Comunidades Autónomas (Autonomous Communities) and the 8.104 township existing in Spain. By secondary analysis of previous polls and census, the proposed hypothesis seem to be corroborated in 10 Communities and in the township considered as a whole. Nevertheless new investigations are necessary round the organizations and other explanatory factors of the social and sport change in each territorial system.

Resum

Investigacions anteriors plantegen la correlació existent entre el model i el grau de desenvolupament socioeconòmic d'un sistema territorial i el model i grau de desenvolupament del seu corresponent sistema social de l'esport. L'estudi pretén continuar la verificació de la hipòtesi esmentada i les interrelacions amb el grau de desenvolupament i diversificació de les organitzacions públiques o privades. Els sistemes territorials estudiats han estat les 17 Comunitats Autònomes i els 8.104 municipis existents a Espanya. Mitjançant anàlisis secundàries d'Enquestes i Censos anteriors, semblen confirmar-se les hipòtesis plantejades en 10 Comunitats i als municipis considerats en conjunt. Tanmateix, calen noves investigacions sobre les organitzacions i altres factors explicatius del canvi social i esportiu a cada sistema territorial.

Objectius i metodologia de l'estudi

Les investigacions sobre les interrelacions existents entre el sistema esportiu

i social d'un territori són cada vegada més freqüents. En els seus inicis, aquesta línia es va centrar fonamentalment en la distribució geogràfica de les pràctiques esportives i en la seva interpretació des d'una o més d'una de les diferents Ciències Socials (Rodgers, 1978; Mathieu, Praicheux, 1987; García Ferrando, 1997). Posteriorment, la línia es va enriquir introduint en l'anàlisi els equipaments esportius. Així, segons Haumont (1988: 133): "Sistema tècnic i sistema social, les pràctiques esportives constitueixen també un sistema social, les pràctiques esportives constitueixen també un sistema espacial. A escala nacional i regional, el seu entramat ha contribuït, i continua fent-ho, a la diferenciació dels territoris, a la seva identificació i a les seves identitats". De la mateixa manera, per a Bale (1989), l'esport és espai i "lloc" i, doncs, la difusió territorial de les pràctiques i els equipaments esportius és un dels aspectes fonamentals per a la comprensió de l'esport modern. També per a Puig (1994), l'esport no solament té una dimensió espacial que el defineix, sinó que també revela la societat on es de-

senvelopa. Posteriorment, Martínez del Castillo i Navarro (1994) van efectuar una investigació mitjançant anàlisis factorials de components principals, (considerant les variables per Comunitats Autònomes del I Cens Nacional d'Instal·lacions Esportives a Espanya, de l'Enquesta d'Hàbits Esportius de 1990, de l'Enquesta d'Estructura Ocupacional a l'Esport de 1991 i d'altres estudis demogràfics, econòmics i socials), en les quals semblava verificar-se la següent hipòtesi principal. "Existeix una correlació positiva entre el model i grau de desenvolupament demogràfic, social i econòmic d'un sistema territorial i el model i grau de desenvolupament del seu corresponent sistema social de l'esport." Els sistemes territorials investigats han estat les Comunitats Autònomes, i incloent-hi el sistema social de l'esport, els seus sistemes de demanda i els seus sistemes esportius.

Així, doncs, el primer objectiu del present estudi pretén continuar la verificació de la hipòtesi esmentada a les Comunitats Autònomes d'Espanya i si també és observable en els sistemes territorials municipals.

D'altra banda, la influència, el paper jugat per les organitzacions públiques o privades, en l'estudi i desenvolupament del sistema social de l'esport (del qual formen part) en cada sistema territorial, és un tema recent en la literatura (Augustin, 1995; Haumont, 1988; Heinemann i d'altres, 1997; Martínez Tur i d'altres, 1996; Puig, Martínez del Castillo, 1998; Rodríguez Díaz, 1998). En aquesta línia, el nostre segon objectiu d'estudi consisteix a explorar la validesa del supòsit següent: "El grau de desenvolupament i diversificació de les organitzacions presents en un sistema territorial està correlacionat positivament amb el grau de desenvolupament i diversificació del seu sistema social de l'esport".

La metodologia emprada ha estat la d'anàlisi secundària dels següents estudis: enquesta d'Hàbits Esportius de 1995 (García Ferrando, 1997); II Cens Nacional d'Instal·lacions Esportives a Espanya, (Martínez del Castillo, 1998); Padró Municipal d'Habitants de 1996, (INE,

1997); Enquestes de Població Activa, (INE, 1997) i els estudis econòmics de les Comunitats Autònomes, d'Alcaide, (1995).

La gestió pública i privada dels espais esportius a les comunitats autònomes

Prenent com a un dels indicadors de desenvolupament del sistema social de l'esport a cada autonomia, les taxes de pràctica dels seus habitants, podien apreciar-se, el 1995 (García Ferrando, 1997), quatre grups de Comunitats (Quadre 1):

- Les Balears, Catalunya, Navarra i Madrid registraven les taxes de pràctica més elevades, significativament per sobre de la mitjana d'Espanya (entre un 43% i un 48%). Encara que en el cas de

Catalunya, l'última Enquesta d'Hàbits Esportius, recollia un 63% de practicants regulars (Giralt, López-Jurado, 1999: 4).

- Castella i Lleó, Comunitat Valenciana, el País Basc i Múrcia, se situaven en la mitjana del 39% per a tota Espanya (entre un 38% i un 40%).
- Andalusia, Aragó, Astúries, les Canàries, Cantàbria i Castella-La Manxa, es trobaven per sota de la mitjana (entre un 35% i 36%).
- Galícia i la Rioja se situen a una més gran distància (32% i 33%), i especialment Extremadura (encara que aquí, com adverteix l'autor de l'enquesta, deu d'haver existit una infraestimació a causa del reduït volum de la mostra).

És a dir que sembla que es continua confirmant la influència dels tipus i els graus de desenvolupament socioeconòmic de

Quadre 1.

Evolució de les taxes de pràctica esportiva en les Comunitats Autònomes (% d'habitants que practiquen amb regularitat o ocasionalment).

	1974 (%)	1980 (%)	1990 (%)	1995 (%)
Andalusia	16	24	29	35
Aragó	16	18	26	35
Astúries	10	16	26	36
Balears	14	25	34	47
Canàries	14	33	35	35
Cantàbria	15	33	36	36
Castella i Lleó	19	21	42	38
Castella-La Manxa	9	16	27	36
Catalunya	24	31	40	43
Extremadura	13	22	26	22
Galícia	11	21	31	32
La Rioja	13	18	25	33
Madrid	28	35	38	48
Múrcia	20	21	33	40
Navarra	29	35	48	46
C. Valenciana	13	21	31	40
País Basc	26	35	37	38
Espanya	18	25	35	39

Font: Martínez del Castillo, J. (1998); García Ferrando, M. (1997). Elaboració pròpia.

Quadre 2.

Evolució de la renda regional bruta per habitant segons Comunitats Autònomes.

	Renda regional bruta per habitant (pessetes corrents)			Índex mitjana espanyola = 100		
	1985	1991	1994	1985	1991	1994
Andalusia	520.526	971.323	1.143.973	71,05	68,92	69,16
Aragó	792.697	1.524.855	1.795.122	108,20	108,20	108,53
Astúries	721.473	1.318.357	1.532.042	98,48	93,55	92,62
Balears	957.755	1.808.669	2.322.590	130,73	128,34	140,42
Canàries	635.944	1.247.315	1.578.273	86,81	88,51	95,42
Cantàbria	769.396	1.354.664	1.610.575	105,02	96,12	97,37
Castella-La Manxa	561.991	1.115.305	1.311.291	76,71	79,14	79,28
Castella i Lleó	660.302	1.190.561	1.450.355	90,13	84,48	87,68
Catalunya	907.773	1.765.304	2.026.113	123,91	125,26	122,49
Ctat. Valenciana	744.339	1.366.281	1.607.080	101,60	96,95	97,16
Extremadura	486.878	908.279	1.065.144	66,46	64,45	64,40
Galícia	597.029	1.123.509	1.357.019	81,50	79,72	82,04
Madrid	991.806	2.067.621	2.354.405	135,38	146,71	142,34
Múrcia	586.408	1.112.863	1.295.685	80,05	78,97	78,33
Navarra	790.114	1.604.604	1.923.767	107,85	113,86	116,31
País Basc	824.492	1.556.806	1.830.885	112,54	110,47	110,69
La Rioja	783.203	1.488.312	1.804.041	106,91	105,61	109,07
Total	732.595	1.409.296	1.654.062	100,00	100,00	100,00

Font: Alcaide, 1995.

cada autonomia en la major o menor pràctica d'activitat física dels seus habitants. Perquè, tal com es pot veure als quadres 2 i 3, les Comunitats Autònomes amb taxes de pràctica superiors són les que presentaven més vendes brutes per habitant (excepte en els casos de Castella i Lleó i Múrcia, amb rendes inferiors, i el cas de la Rioja, amb rendes més altes) i majors especialitzacions sectorials en els sectors secundaris i/o terciaris. I a la inversa, les autonomies amb taxes de pràctica més petites, registraven rendes menors i més especialització en el sector primari.

En aquests contextos, socialment i econòmicament diferenciats, quines eren les dotacions d'espais esportius? En una primera aproximació a les relacions entre demanda i oferta, és a dir, entre el nombre d'habitants i d'espais existents, i prenent com a referència les taxes brutes d'oferta,

es poden agrupar les comunitats en tres categories (Martínez del Castillo, 1998: 137):

- a) Comunitats que se situen per damunt de la mitjana nacional de 39'5 espais per cada 10.000 habitants. En primer lloc, i a gran distància, trobem les Balears, amb 114e/10.000h (localitzava el 53% de tots els espais i l'1'8% de la població). La Rioja feia una oferta de 58e/10.000h (situava l'1% dels espais i el 0'7% de la població). Navarra, registrava 56'5e/10.000h (1'9% d'espais i 1'3% de població). Les Canàries se situaven al 53'2e/10.000h (5'2% d'espais i 3'8% de població). L'Aragó feia una oferta de 51'4e/10.000h (4% d'espais i 3% de població). A Catalunya l'indicador se situava al 48'2e/10.000h (19% dels espais i 15'6% de la població). I a Cantàbria comptaven

amb el 47'3e/10.000h (1'6% dels espais i 1'4% de la població).

- b) Comunitats que se situen a l'entorn de la mitjana nacional: Castella i Lleó feia una oferta de 44'8e/10.000h (albergava el 7'4% de tots els espais i el 6'6% de tota la població); Castella-La Manxa registrava 43'8e/10.000h (4'7% d'espais i 4'3% de població) i el País Basc se situava amb 37'7e/10.000h (5'2% d'espais i 5'4% de població).
- c) Comunitats que es troben per sota de la mitjana nacional: A Múrcia i Extremadura van ser censats 34e/10.000h (respectivament situaven el 2'4% de tots els espais i el 2'7% de tota la població); a la Comunitat Valenciana es van localitzar 32'3e/10.000h (8'1% d'espais i 9'9% de població); Galícia feia una oferta de 31'6e/10.000h (5'6% d'espais i 7% de població); Andalusia se situava al 31'3e/10.000h

Quadre 3.
Índex d'especialització sectorial al 1994 segons Comunitats Autònomes.

Comunitats	VAB per habitant (pessetes)				Índex d'especialització (Índex mitjana espanyola = 100)			
	Agricultura i pesca	Indústria	Construcció	Serveis	Agricultura i pesca	Indústria	Construcció	Serveis
Andalusia	125.589	164.333	116.151	779.324	150,61	45,86	88,82	72,06
Aragó	114.439	489.432	134.329	1.053.028	137,24	136,57	102,72	97,36
Astúries	50.171	447.285	107.128	841.363	60,17	124,81	81,92	77,79
Balears	43.789	209.396	160.786	2.194.814	52,51	58,43	122,95	202,94
Canàries	75.859	150.409	129.010	1.363.913	90,97	41,97	98,65	126,11
Cantàbria	97.954	342.743	105.416	966.618	117,47	95,64	80,61	89,38
Castella-La Manxa	146.385	323.686	158.711	732.398	175,55	90,32	121,36	67,72
Castella i Lleó	166.117	361.042	124.257	839.457	199,21	100,75	95,01	77,62
Catalunya	34.494	560.911	144.074	1.293.462	41,37	156,52	110,17	119,60
Ctat. Valenciana	60.511	426.863	124.762	1.060.185	72,57	119,11	95,40	98,03
Extremadura	148.064	183.108	134.207	671.788	177,56	51,09	102,62	62,11
Galícia	117.634	273.044	153.195	834.597	141,07	76,19	117,14	77,17
Madrid	10.552	345.801	128.130	1.631.247	12,65	96,49	97,98	150,83
Múrcia	127.639	269.549	127.265	820.625	153,07	75,22	97,31	75,88
Navarra	180.052	667.926	139.893	1.019.184	129,58	186,38	106,97	94,24
País Vasco	49.711	597.244	124.180	1.038.430	59,61	166,66	94,95	96,02
La Rioja	190.549	513.213	121.167	983.001	228,51	143,21	92,65	90,89
Total	83.387	358.371	130.778	1.081.527	100,00	100,00	100,00	100,00

Font: Alcaide, 1995.

(14'2% d'espais i 17'9% de població); Madrid comptava amb 30'4e/10.000h (9'8% d'espais i 12'7% de població) i Astúries localitzava 29'7e/10.000h (2'1% d'espais i 2'8% de població).

D'aquesta distribució es desprèn, en una primera anàlisi, que hi ha Comunitats on sembla verificar-se la hipòtesi principal avançada, però en altres deuen d'existir d'altres processos i variables que hi intervenen. Com es podria esperar pel seu grau de desenvolupament socioeconòmic superior, les Balears, Catalunya, la Rioja i Navarra es troben entre les comunitats amb més dotacions d'espais. I pel seu desenvolupament menor, s'observen indicadors baixos d'oferta d'espais a Andalusia, Astúries, Extremadura, Galícia i Múrcia. Tanmateix, hi deuen haver influït d'altres factors i processos:

- a les Comunitats Valenciana, Basca i Madrilenya (amb indicadors d'espais més baixos dels que es podria predir pel seu grau de desenvolupament).
- a les Comunitats d'Aragó, les Canàries, Cantàbria, Castella-La Manxa, Castella i Lleó (amb indicadors superiors als que caldria inferir del seu grau de desenvolupament).

Entre aquests factors i processos que hi intervenen és possible que es trobi el grau de desenvolupament i de diversificació de les organitzacions gestores dels espais esportius en els sistemes territorials autonòmics respectius. Aleshores, atenent als criteris d'una presència més gran o més petita de les entitats del sector públic o privat (quadres 5 i 6) es poden agrupar les Comunitats en tres categories:

- D'una banda, es troben les **Comunitats on predomina el sector privat** en l'oferta d'espais. Així, a les Balears gestionava el 78% del total d'espais censats (hi destaquen les entitats turístiques); a Catalunya gestiona el 67% de l'oferta (per damunt de tot, les associacions, seguides de les entitats turístiques i les empreses esportives); a l'Aragó i les Canàries, el sector privat promou el 60% de l'oferta, encara que, a la primera, sobresurten les associacions, i a la segona, les entitats turístiques; i a Madrid també hi ha un cert predomini de les entitats privades en el parc, en gestionar el 56% de l'oferta, (especialment les entitats residencials de les urbanitzacions).
- Al contrari, hi ha d'altres **Comunitats on és el sector públic el qui té més pes**. Sobretot a Extremadura i a Castella-La

Quadre 4.

Indicadors d'oferta de les entitats gestores segons Comunitats Autònomes (E.E./10.00 hab.)

	Andalusia	Aragó	Astúries	Balears	Canàries	Cantàbria	Castella i Lleó (*)	Castella-La Manxa	Catalunya	Extremadura	Galícia	Madrid	Múrcia	Navarra (*)	País Basc	La Rioja	Comunitat Valenciana	Total
Ajuntament	6,08	10,33	10,05	9,36	6,65	15,23	26,51	20,27	8,32	16,00	6,87	6,07	9,08	21,65	13,25	24,86	9,60	10,29
O.E. Públiques	1,17	2,17	0,65	3,62	2,26	1,63	5,43	1,48	0,76	1,68	1,20	1,12	1,35	10,59	1,05	4,56	1,19	1,70
Enseny. Púb.	8,45	8,67	7,23	8,08	10,99	7,17	2,89	8,72	6,78	8,96	8,54	6,07	8,89	0,52	9,10	5,54	6,12	7,28
Enseny. Priv.	2,75	5,76	2,91	4,24	2,52	3,70	0,93	2,39	3,85	2,21	2,96	4,08	2,35	2,33	6,23	8,05	2,87	3,30
Associacions	2,91	16,55	5,36	7,61	2,30	7,04	1,70	3,32	10,27	3,08	7,86	2,70	3,62	8,42	3,81	3,45	2,68	5,05
Priv. Res-Tur.	6,71	2,23	0,97	67,39	23,71	8,08	2,07	3,01	9,21	0,51	1,00	7,36	3,63	1,10	1,16	6,64	6,48	7,13
O.E. Privades	1,25	4,34	0,59	3,38	1,15	1,29	3,96	1,15	2,01	0,46	0,93	1,00	1,01	9,26	0,99	1,18	1,36	1,68
Empresa Esp.	2,02	1,38	1,95	10,27	3,66	3,17	1,25	3,45	6,97	1,08	2,23	2,03	4,60	2,68	2,12	4,02	1,96	3,10
Total	31,34	51,43	29,70	113,97	53,24	47,30	44,75	43,79	48,16	33,98	31,60	30,43	34,54	56,54	37,71	58,31	32,26	39,52

(*) Dades censals pendents de completar i actualitzar.

Quadre 5.

Implantació de les entitats gestores dels espais segons Comunitats Autònomes.

	Ajuntament		O.E. Públiques		Enseny. Púb.		Enseny. Priv.		Associacions		Priv. Res-Tur.		O.E. Privades		Empresa Esp.		Total
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Andalusia	4.223	19,42	809	3,72	5.862	26,95	1.906	8,76	2.022	9,30	4.654	21,40	868	3,99	1.405	6,46	21.749
Aragó	1.228	20,09	258	4,22	1.031	16,86	685	11,20	1.967	32,17	265	4,33	516	8,44	164	2,68	6.114
Astúries	1.099	33,83	71	2,19	791	24,35	318	9,79	586	18,04	106	3,26	65	2,00	213	6,56	3.249
Balears	664	8,22	257	3,18	573	7,09	301	3,72	540	6,68	4.779	59,13	240	2,97	728	9,01	8.082
Canàries	993	12,49	337	4,24	1.642	20,65	377	4,74	343	4,31	3.542	44,54	172	2,16	547	6,88	7.953
Cantàbria	803	32,20	86	3,45	378	15,16	195	7,82	371	14,88	426	17,08	68	2,73	167	6,70	2.494
Castella i Lleó (*)	6.748	59,23	1.383	12,14	737	6,47	236	2,07	433	3,80	528	4,63	1.009	8,86	318	2,79	11.392
Castella-La Manxa	3.361	46,28	246	3,39	1.446	19,91	397	5,47	550	7,57	500	6,89	190	2,62	572	7,88	7.262
Catalunya	5.040	17,27	460	1,58	4.106	14,07	2.331	7,99	6.221	21,32	5.583	19,13	1.218	4,17	4.226	14,48	29.185
Extremadura	1.699	47,09	178	4,93	951	26,36	235	6,51	327	9,06	54	1,50	49	1,36	115	3,19	3.608
Galícia	1.876	21,73	329	3,81	2.332	27,02	809	9,37	2.148	24,88	273	3,16	255	2,95	610	7,07	8.632
Madrid	3.001	19,94	556	3,69	3.005	19,96	2.017	13,40	1.336	8,88	3.641	24,19	494	3,28	1.003	6,66	15.053
Múrcia	949	26,27	141	3,90	930	25,75	246	6,81	379	10,49	380	10,52	106	2,93	481	13,32	3.612
Navarra (*)	1.124	38,28	550	18,73	27	0,92	121	4,12	437	14,88	57	1,94	481	16,38	139	4,73	2.936
País Basc	2.788	35,14	220	2,77	1.915	24,14	1.310	16,51	801	10,10	244	3,08	209	2,63	447	5,63	7.934
La Rioja	655	42,64	120	7,81	146	9,51	212	13,80	91	5,92	175	11,39	31	2,02	106	6,90	1.536
Ctat. Valenciana	3.701	28,75	460	3,70	2.360	18,97	1.107	8,90	1.033	8,30	2.501	20,10	523	4,20	757	6,08	12.442
Total	39.996	26,03	6.605	4,30	28.312	18,43	12.819	8,34	19.622	12,77	27.725	18,05	6.517	4,24	12.039	7,84	153.635

Manxa, on les entitats públiques gestionen el 78% i el 70% respectivament dels espais (especialment els ajuntaments). Al País Basc, les administracions públiques organitzen el 63% de l'oferta d'espais (sobretot els ajuntaments, i a continuació els centres públics d'ensenyament); a Astúries i la Rioja, el 60% (fonamentalment les administracions locals). I a Múrcia el 56%.

Finalment, es troben les autonomies on s'observa un **equilibri** entorn del 50% entre les aportacions de les **entitats públiques i les privades**, encara que hi ha algunes diferències pel que fa a quina és la principal entitat gestora a cadascuna d'aquestes autonomies. Així, a Andalusia, les entitats que més espais gestionen són els centres públics d'ensenyament, seguits per les empre-

ses turístiques. A Cantàbria, destaquen els ajuntaments. A Galícia sobresurten els centres públics d'ensenyament, seguits per les associacions. I a la Comunitat Valenciana, despullen els ajuntaments, i a continuació, les entitats turístiques.

Així doncs, sembla confirmar-se, a gran part de les Comunitats Autònomes, el

Quadre 6.

Número i tipus d'espais d'activitat segons la grandària demogràfica dels municipis.

	Població		E. Esp. Convencionals		E. No Reglamentaris		E. No Convencionals		Totals	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
< 500	806.572	2,07	4.354	4,91	2.912	5,94	1.271	8,00	8.537	5,56
501-2000	2.308.435	5,94	8.616	9,71	5.575	11,38	2.093	13,18	16.284	10,60
2001-5000	3.131.825	8,06	8.940	10,07	5.646	11,52	1.998	12,58	16.584	10,79
5001-10000	3.484.076	8,96	10.000	11,27	6.125	12,50	1.994	12,56	18.119	11,79
10001-25000	5.755.880	14,81	15.243	17,18	8.690	17,73	2.653	16,70	26.596	17,30
25001-50000	3.413.812	8,78	8.409	9,47	5.300	10,82	1.264	7,96	14.973	9,75
50001-100000	3.601.953	9,27	8.062	9,08	3.270	6,67	1.177	7,41	12.509	8,14
100001-500000	9.163.242	23,57	15.329	17,27	7.349	15,0	2.320	14,61	24.998	16,27
> 500001	7.206.473	18,54	9.798	11,04	4.135	8,44	1.112	7,00	15.045	9,79
Total	38.872.268	100,00	88.751	100,00	49.002	100,00	15.882	100,00	153.635	100,00

supòsit avançat i la seva estreta relació amb la hipòtesi principal en alguns casos:

- A Catalunya i les Balears, amb una gran oferta d'espais, hi ha un elevat desenvolupament socioeconòmic i un gran desenvolupament d'altres entitats promotores de l'esport, a més a més de les entitats públiques.
- A Andalusia, Astúries, Extremadura i Galícia, amb una baixa oferta d'espais i un desenvolupament socioeconòmic menor, hi ha una escassa diversificació de les entitats gestores, amb una presència d'entitats privades.

Amb referència a les tres autonomies amb una oferta d'espais inferior a la que caldria predir pel seu desenvolupament socioeconòmic superior: el País Basc, València i Madrid, la baixa presència d'entitats privades contribueix a explicar la situació. Sobretot al País Basc, que compta amb una gran oferta pública. Però en els casos de València i Madrid, coincideixen baixos nivells d'oferta d'espais, no solament de les entitats privades, sinó sobretot de les entitats públiques (quadre 4). Encara que en el cas de l'autonomia madrilenya, són els baixos nivells d'oferta d'espais existents a la capital, els que determinen els indicadors autonòmics observats.

Pel que fa a les autonomies amb una oferta d'espais superior a la que es podria su-

Quadre 7.

Indicadors d'oferta d'espais segons la grandària demogràfica dels municipis (núm. d'E.E./100.000 hab.).

	E. Esp. Convencionals	E. No Reglamentaris	E. No Convencionals	Totals
-500	53,98	36,10	15,76	105,84
501-2000	37,32	24,15	9,07	70,54
2001-5000	28,55	18,03	6,38	52,95
5001-10000	28,70	17,58	5,72	52,01
10001-25000	26,48	15,10	4,61	46,19
25001-50000	24,63	15,53	3,70	43,86
50001-100000	22,38	9,09	3,27	34,73
100001-500000	16,73	8,02	2,53	27,28
500001-	13,60	5,74	1,54	20,88
Total	22,83	12,61	4,09	39,52

posar pel seu grau de desenvolupament socioeconòmic, sembla confirmar-se a les Canàries i Aragó, amb una major presència d'entitats privades, el supòsit avançat. Encara que a les Canàries, per l'elevada oferta de les entitats turístiques i a l'Aragó, per la gran presència de les associacions i clubs. Tanmateix, a Castella-La Manxa i Castella i Lleó, no es compleix el supòsit, atès que hi ha baixa presència d'entitats gestores privades. Un dels processos explicatius deuen ser les polítiques municipals impulsades, històriques o recents. Tal com es pot veure al quadre 4, els nivells d'oferta dels seus ajuntaments, dupliquen la mitjana dels

ajuntaments de tota Espanya. I, en menor mesura, també sembla ser el cas de Cantàbria.

La gestió pública i privada en els sistemes locals

En una primera anàlisi dels 8.104 municipis existents a Espanya, segons que tinguin un pes demogràfic superior o inferior, es copsa una significativa tendència de reducció de l'oferta d'espais a mesura que s'incrementa el nombre d'habitants. Així, si considerem alhora els quadres 6 i 7 es pot observar que, el 1997:

- Als sistemes locals amb menys de 2.000 habitants, residia el 8% de la població i comptaven amb el 16% del total d'espais censats. Traduït en indicadors, entre 70 i 106 espais per cada 10.000 habitants.
- Als municipis amb poblacions entre 2.000 i 10.000 habitants vivia el 17% de la població i comptaven amb el 22'5% dels espais censats. Expressat en indicadors, existien 52 espais esportius per cada 10.000 hab.
- Les localitats situades entre 10.001 i 50.000 hab localitzaven el 23'5% de la població i el 27% dels espais, és a dir 45 ee/10.000 hab.
- Per damunt dels 50.000 habitants s'inverteix la relació observada entre població i espais. Així, als municipis entre 50.001 i 100.000 hab es trobaven el 9'3% de població i el 8'1% dels espais, amb una oferta de 35 ee/10.000 hab.
- Als sistemes locals amb poblacions entre 100.001 i 500.000 habitava el 23'6% de la població i s'havien edificat el 16'3% dels espais. És a dir, 27'3 ee/10.000 hab.
- I a les sis ciutats amb més de 500.000 persones residia el 18'6% de la població i solament comptaven amb el 9'8% del total d'espais. L'oferta se situava tan sols al 20'9 ee/10.000 habitants.

Aquesta clara tendència sembla contradir la hipòtesi principal plantejada, segons la qual, a més grau de desenvolupament demogràfic, social i econòmic d'un sistema territorial, més grau de desenvolupament del seu corresponent sistema social de l'esport, (essent els espais de pràctica un dels seus sistemes). Tanmateix, l'última Enquesta d'Hàbits Esportius, sí que sembla confirmar la hipòtesi principal, atès que expressa una tendència inversa a l'observada en l'oferta d'espais, perquè a mesura que augmenta la importància demogràfica dels municipis, s'incrementa la taxa de pràctica (García Ferrando, 1997):

- Als sistemes locals per sota de 10.000 habitants, practicava un 34% d'aquests.

- Entre 10.001 i 1.000.000 habitants, feia activitat física el 40%.
- Per sobre d'1.000.000 d'habitants, pujava al 48% la taxa de pràctica.

Quines variables poden estar influïnt en aquesta aparent contradicció? En principi, tot sembla indicar la pervivència, en un gran nombre dels petits municipis, de cultures i estils de vida rurals, amb economies i poblacions actives del sector primari (agricultura, ramaderia...). També tenen piràmides més envellides per les sagnies migratòries de les seves cohorts joves els anys seixanta i començament dels setanta. I, tal com reflectia l'Enquesta d'Hàbits Esportius, les persones més grans i els agricultors eren els grups socials amb taxes més baixes de pràctica (García Ferrando, 1997). A més a més, la seva escassa població implica no arribar a gruixos significatius d'usuaris o de clients, que facin viable un major nombre d'ofertes de serveis de les entitats públiques i, especialment, de les entitats privades. Ben al contrari, totes les variables esmentades es van transformant a mesura que augmenta el volum i la densitat urbana: terciarització, menys envelliment (excepte als nuclis històrics de les ciutats), nous estils de vida amb majors necessitats d'exercici físic i de relació social, volums significatius d'usuaris i segments de mercat. Tot plegat fa viable, doncs, una major presència de les entitats privades que ofereixen serveis esportius o d'activitat física. D'altra banda, probablement influeixen també els tipus d'espais creats en uns estrats o altres del sistema de pobles i ciutats. En aquest sentit, les dades obtingudes confirmen que encara que és cert que, en termes quantitius, l'oferta relativa d'espais decreix a mesura que augmenta la importància de la població, també sembla verificar-se que es diversifiquen els espais que han estat oferts i les activitats que poden ser practicades.

Així al quadre 8 pot observar-se que:

- Als pobles per sota de 2.000 residents sobresurten els 2.800 frontons a l'aire lliure (representen més de la meitat dels frontons censats a tota Espanya i van ser construïts, en la seva majoria, en el

procés històric de producció dels espais esportius, com a espai comunitari i d'interrelació social, no solament esportiva), les pistes poliesportives a l'aire lliure, els camps de futbol i les piscines a l'aire lliure (la major part, en algunes de les urbanitzacions enclavades en aquests municipis en el procés d'urbanització).

- Als municipis amb poblacions entre 2.001 i 10.000 habitants, existien 19.000 espais. Destaquen les pistes poliesportives descobertes, un 33%, i en més petita mesura, les piscines d'estiu (20%), i les pistes de tennis (15%), (aquests dos últims tipus reflecteixen la presència de les urbanitzacions de 2a residència o vacances, en aquest estrat de municipis) i els camps de futbol (9%).
- Als sistemes locals entre 10.001 i 50.000 hab, un 33'6% són pistes poliesportives, un 19% piscines d'estiu, el 15% pistes de tennis i baixen els camps de futbol i els frontons al 5% i 3% respectivament. Al contrari, els espais coberts pugen ja al 23% del total. La seva major part són sales petites, però ja comencen a ser significatives les presències de sales grans i de piscines cobertes, a més a més d'altres camps grans.
- Per damunt dels 50.001 habitants, l'espai convencional més freqüent continuen sent les pistes poliesportives, el 40%, però a continuació i significativament, se situen les sales petites, al voltant del 25%. Les segueixen, en ordre decreixent: pistes de tennis o pàdel, 10%; piscines d'estiu, 8%; camps de futbol, 4%; frontons, 2'6% i d'altres camps grans, 1'6%. De la mateixa manera, encara que el nombre relatiu de sales grans o de piscines cobertes és reduït, 3'8 i 1'3%, respectivament, la seva presència comença a ser significativa, atès que la majoria d'aquests termes municipals compten, pel cap baix, amb una sala gran o una piscina climatitzada. És a dir que, si apleguem tots els espais coberts, representen un 30% de tot el parc convencional censat en aquesta franja.

Quadre 8.

Grau de diversificació de l'oferta de tipus d'espais esportius convencionals segons la grandària dels municipis.

	POL	TEP	FRO	FUT	OCG	VAL	Vpc	SG	SP	Total
-500	1.288	201	1.708	310	13	618	6	73	137	4.354
501-2000	2.988	881	1.122	1.028	62	1.777	34	280	444	8.616
2001-5000	2.937	1.323	543	946	97	1.775	52	428	839	8.940
5001-10000	3.370	1.626	433	697	114	1.926	64	391	1.379	10.000
10001-25000	5.058	2.340	502	876	216	2.920	170	538	2.623	15.243
25001-50000	2.884	1.277	238	355	111	1.623	122	276	1.523	8.409
50001-100000	3.090	1.164	200	315	111	1.017	91	286	1.788	8.062
100001-500000	6.557	1.544	401	638	244	1.276	202	582	3.885	15.329
500001-	3.819	1.168	273	357	151	834	160	259	2.777	9.798
Total	31.991	11.524	5.420	5.522	1.119	13.766	901	3.113	15.395	88.751

Per què hi havia aquestes situacions tan diferenciades, pel que fa al nombre i la diversitat d'espais, en uns sistemes locals i en altres, el 1997? Doncs bé, en primer lloc, cal precisar que el desequilibri quantitatiu i tipològic censat el 1997, entre els diferents trams de població (quadre 6), tenia ja lloc el 1975 i el 1985. Com a conseqüència del procés històric de producció dels espais esportius a l'Espanya rural, de les migracions massives dels pobles a les ciutats i de l'escassa atenció als equipaments col·lectius esportius en els anys de creixement exponencial a les ciutats (Leal, Ríos, 1988).

Així mateix, el Cens de 1997 revela que, entre 1985 i 1997, encara que el ritme d'edificació de nous espais convencionals ha baixat, considerablement, al conjunt d'Espanya, aquest descens sembla aguditzar-se a les poblacions superiors a 100.000 habitants (Martínez del Castillo, 1998, 132). És a dir, on el sòl edificable és més car i escàs, també per als ajuntaments. I en el cas dels espais no convencionals, des del 1985 i a les ciutats amb menys de 100.000 habitants (on probablement encara hi havia sòl urbanitzable a preus més moderats), no solament no ha baixat el nombre d'espais impulsat en cada període, sinó que s'ha estabilitzat. Doncs bé, en aquests contextos, la desigual oferta quantitativa i tipològica d'espais, tampoc no deu haver estat aliena a la ma-

jor o menor presència i diversificació dels diferents tipus d'entitats gestores dels espais en el sistema de pobles i ciutats. D'una banda, les organitzacions esportives revelen possibilitats, predileccions i perfils diferenciats en els tipus d'espais i activitats que ofereixen i en els grups socials als quals n'ofereixen l'ús (Martínez del Castillo, 2000). D'altra banda, es pot suposar que, a gruxos de població més grans, probablement es corresponguin majors volums significatius de clients i, per tant, més oportunitats i més presències de les entitats privades de serveis esportius o d'activitat física. El quadre 9 permet contrastar aquest supòsit i, complementàriament, explicar les tipologies diferenciades d'espais en els sistemes locals, segons la seva importància demogràfica:

- Als pobles amb menys de 2.000 habitants, el 60% dels espais són gestionats pels ajuntaments. La resta és organitzada per les associacions (12%), entitats residencials (12%) i centres públics d'ensenyament (11%).
- Als municipis entre 2.001 i 10.000 habitants, els ajuntaments constitueixen també la principal entitat gestora, però baixen al 30% dels espais. Al contrari, les entitats residencials pugen i gairebé arriben al mateix nivell, 25%. També pugen els centres públics d'ense-

nyament al 16%, seguits per les associacions, que es mantenen al voltant del 12%.

- Entre 10.001 i 50.000 habitants, són les entitats residencials les principals, amb un 26% dels espais, seguides pels centres públics d'ensenyament, 19'5% i els ajuntaments o d'altres entitats públiques, un 18%. Les associacions es mantenen al voltant del 12%. Però és a partir d'aquest llindar i, sobretot, del de 25.000 habitants, quan comencen a ser significatives les presències de les empreses esportives, 8% i d'altres organitzacions privades, (centres privats d'ensenyament, 9%, d'altres entitats privades, 7%).
- Entre 50.001 i 500.000 habitants es diversifica significativament la presència de les diferents entitats gestores dels espais. El sector públic continua gestionant la meitat dels espais, però amb canvis interns en les seves aportacions (els centres públics d'ensenyament gestionen el 25% dels espais, els ajuntaments el 16% i les administracions supralocals pugen a un 7%). I també es produeixen canvis significatius en el sector privat. Baixen les entitats turístico-residencials a l'11% i pugen els centres privats d'ensenyament i les associacions, entorn del 14% respectivament; i les empreses esportives al 10%.

Quadre 9.

Entitats Gestores Públiques i Privades.

	Ajuntament (%)	Altres E. Públiques (%)	Enseny. Púb. (%)	Enseny. Priv. (%)	Associacions (%)	Priv. Res-Tur. (%)	Altres E. Privades (%)	Empresa Esp. (%)	Total
< 500	64,44	2,16	4,24	1,22	12,52	8,49	2,79	4,15	100,00
501-2000	53,19	2,81	11,32	1,83	11,55	12,78	3,15	3,38	100,00
2001-5000	36,66	3,85	14,10	2,71	13,54	18,91	4,02	6,20	100,00
5001-10000	25,51	2,51	17,01	4,53	10,90	29,71	3,31	6,51	100,00
10001-25000	19,94	3,17	19,53	6,16	12,50	27,06	3,59	8,14	100,00
25001-50000	15,85	3,46	19,46	9,26	10,30	25,99	7,25	8,43	100,00
50001-100000	15,92	6,74	24,42	10,14	14,68	14,41	4,08	9,63	100,00
100001-500000	15,81	7,35	25,32	14,76	13,28	8,66	4,53	10,30	100,00
>500001	10,26	5,50	21,24	21,02	16,15	8,95	5,42	11,45	100,00
Total	26,03	4,30	18,43	8,34	12,77	18,05	4,24	7,84	100,00

I a les ciutats que superaven els 500.000 habitants, la presència del sector públic i les seves organitzacions com a gestores dels espais baixa al 38%. Les principals entitats gestores són els centres d'ensenyament públics i privats, 21% respectivament, seguits per les associacions amb un 16%. Significativament, les Empreses Esportives, amb un 11'5% d'espais gestionats, arriben a situar-se per davant dels ajuntaments (10'3% dels espais que han estat oferts).

Conclusions

En definitiva, tot sembla indicar que a mesura que s'incrementa el caràcter i la complexitat urbana dels sistemes locals, disminueix l'oferta total d'instal·lacions i espais. Entre d'altres factors, pel procés històric de producció de les ciutats (amb una escassa atenció als equipaments esportius col·lectius) i per la major escassetat i cost del sòl qualificat d'ús esportiu. Però també sembla evidenciar-se un creixement de les demandes, més diversificació dels espais i, probablement, més productivitat en l'ús dels espais, (com revelen, indirectament, les taxes de pràctica). Productivitat en què deuen influir tant el nombre inferior d'espais, com una major pressió de les demandes, com la superior presència d'espais coberts (i per tant

menys dependents i estacionals en les seves ofertes), com una més gran diversitat d'organitzacions esportives o secundàries, públiques o privades. Aquest major nombre i diversitat d'organitzacions esportives, s'inscriuria, tot confirmant-la en aquest camp, en la tesi plantejada per Maintz (1987, 28): "El desenvolupament de les organitzacions depèn del predomini de la vida ciutadana o rural, per tant, de la mena d'activitat econòmica que predomina. La vida rural i una economia agrària de cobertura de necessitats ofereixen escassa oportunitat per a la formació d'organitzacions... En termes generals, també es pot dir que el desenvolupament de les organitzacions serà sempre més restringit quan el principi d'estructuració social que predomina en una societat sigui la família..."

De la mateixa manera, a gran part de les Comunitats Autònomes, semblen confirmar-se tant la hipòtesi principal com el supòsit plantejats com a objectius d'aquest estudi, i es poden tornar a formular, plegades, totes dues tesis: existeix una correlació positiva entre el model i grau de desenvolupament socioeconòmic d'un sistema territorial i el grau de desenvolupament i diversificació de les seves organitzacions esportives i de la resta de components del seu sistema social de l'esport.

Tanmateix, hi ha autonomies com l'Aragó, les Canàries, Cantàbria, Castella-La Manxa, Castella i Lleó, Madrid, el País Basc i València, on no es verifica completament la hipòtesi. Probablement, hi influeixen també d'altres variables i processos, històrics o contemporanis. En definitiva, tot sembla indicar l'interès de continuar incorporant l'estudi de les organitzacions esportives i les seves polítiques, al conjunt de processos i factors explicatius del canvi social i esportiu de cada sistema territorial.

Bibliografia

- Alcaide, J. (1995), "Las Comunidades Autónomas en la recuperación económica española", *Papeles de Economía Española*, núm. 64, pàg. 2-37.
- Augustin, J. P. (1995), *Sport, Géographie, Aménagement*, París: Nathan-Université.
- Bale, J. (1989), *Sports Geography*, London: E & F. Spon.
- García Ferrando, M. (1997), *Los españoles y el deporte, 1980-1995. Un estudio sociológico sobre comportamientos, actitudes y valores*, Tirant lo Blanch, València.
- Giralt, C.; López-Jurado, C. (1999), *Enquesta sobre la pràctica d'activitats físicoesportives a Catalunya*, Generalitat de Catalunya-Direcció General de l'Esport, Barcelona.
- Haumont, A. (1988), *Sociología del Deporte*, Bellaterra, Barcelona.

- Heinemann, K.; Puig, N.; López, C. i Moreno, A. (1997) "Clubs esportius a Espanya i Alemanya: una comparació teòrica i empírica", *Apunts Educació Física i Deportes*, núm. 49, pàg. 40-62.
- Leal, J. i Ríos, J. (1988), *Los espacios colectivos en la ciudad*, Mº de Obras Públicas y Urbanismo, Madrid.
- Martínez del Castillo, J. i Navarro, C. (1994) "Desarrollo socioeconómico, deporte y territorio. Análisis factorial de las Comunidades Autónomas en España". A J. I. Barbero, (ed.): *Ciencias Sociales y Deporte*, pàg. 35-49. Pamplona: AEISAD.
- Martínez del Castillo, J. (1998), *Las instalaciones deportivas en España. II Censo Nacional de Instalaciones Deportivas, 1997*, Consejo Superior de Deportes, Madrid.
- (2000), "Tendencias sociales en las organizaciones deportivas". A A. Rodríguez Díaz, (Comp.): *"Deporte y Sociedad"*, pàg. 66-81. Signatura Ediciones de Andalucía, Sevilla.
- Martínez-Tur; Peiró, J. M.; Ramos, J. (1996), "Tipología d'instal·lacions esportives en funció del seu caràcter públic o privat: Diferències en la gestió i l'ús", *Apunts* 43, pàg. 91-102.
- Mathieu, D. y Praicheux, J. (1987), *Sports en France*. París: Fayard-Reclus.
- Mayntz, R. (1987), *Sociología de la Organización*. Madrid: Alianza Editorial.
- Puig, N. (1994a), "Tendencias del espacio deportivo contemporáneo", *Apunts* 37, pàg. 42-48.
- (1994b), "Els equipaments esportius reveladors d'una societat: el cas d'Espanya". A N. Puig i A. Zaragoza: *Lectures en sociologia de l'oci i de l'esport*, 85-95. Barcelona: Universitat de Barcelona Publicacions, Barcelona.
- Puig, N.; Martínez del Castillo, J. (1998), "Espacio y tiempo en el deporte". A García Ferrando, M.; Lagardera, F. i Puig, N. (Comps.): *Sociología del Deporte*, pàg. 151-177. Madrid: Alianza Editorial.
- Rodgers, B. (1978), *Rationalisation des choix en matière de politique sportive. Le sport dans son contexte social. Comparaisons internationales*, Strasbourg: Conseil de l'Europe.
- Rodríguez Díaz, A. (1998), "Notas sobre la construcción social del espacio deportivo". En J. Martínez del Castillo, (Comp.): *Deporte y Calidad de Vida*, pàg. 133-143. Madrid: Librería Deportiva Esteban Sanz.